

מִתְחַבְּרִים

יהדות מתוך הזדהות

פרשת נח | גיליון מס 68 | תשרי תשפ"ה

התוכן:

מפקודיך אתבונן: מצוות פרשת נח
בפרשת השבוע: דור המבול – בני קין
להיות יהודי: דקדוק המעשים
שאל נא: הנהגת הגשמים האלוקית
בארץ ישראל

מִפְקוּדֶיךָ אֶתְבוֹנֵן (תהילים קיט, קד)

מצוות פרשת נח

1.	הוראות ודרכי מוסר שיש ללמוד מהתורה והמצוות	המעלה הגדולה לאדם להיות צדיק תמים ושיתהלך לפני האלוקים	(ו, ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את הא' התהלך נח:
2.	תועליות הרלב"ג	לדעת שמעשי שחיתות וחמס ה' משחית עבורם את הארץ.	(ו, יב) וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ויאמר א' לנח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ.
3.	על פי נדה יג, ב	חטא גדול להשחית זרעו על הארץ ומביא עונש כיליון	(ו, יב) כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ: ויאמר א' לנח קץ כל בשר בא לפני
4.	עבד המלך על פי פסחים ג.	שיחזור אדם אחר לשון נקיה שלא יוציא דבר מגונה מפיו	(ז, ח) הבהמה אשר איננה טהורה
5.	הוראות ודרכי מוסר שיש ללמוד מהתורה והמצוות	לדעת שה' אינו רוצה להשחית העולם וחפץ בתשובת רשעים, חושב מחשבות להותיר קיום לעולם	(ו, יט) ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא אל התבה להחיות אתך
6.	תועליות הרלב"ג	שיש להאדם לדאוג לצרכי אותם שתחת חסותו	(ו, כא) ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה.
7.	תועליות הרלב"ג	שיצטער האדם עם הציבור בעת צרה ולא יתענג (בתענית יא, א נלמד מיוסף)	(י, א) ואלה תולדת בני נח שם חם ויפת וילדו להם בנים אחר המבול:
8.	הוראות ודרכי מוסר שיש ללמוד מהתורה והמצוות	שה' זוכר מעשי הצדיקים להצילם בזכות מעשיהם וגם את הנלווים אליהם	(ח, א) ויזכור אלוקים את נח
9.	הוראות ודרכי מוסר שיש ללמוד מהתורה והמצוות	כשניצול האדם מצרה וסכנה, או כשרואים עוצם פלאי הנהגת ה' יש להקריב קרבנות לה'	(ח, כ) ויצא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו וגו' ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל בהמה הטהרה ומכל העוף הטהור ויעל עלות במזבח.
10.	הוראות ודרכי מוסר שיש ללמוד מהתורה והמצוות	לדעת שגדולה זכות הקרבנות לגרום נחת רוח לפני ה' ולעורר מן השמים רחמים וחסד ושפע ברכה והצלה לעולם כולו.	(ח, כא) וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ידוד אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם וגו'
11.	עבד המלך על פי סנהדרין נח, א	מצוה לעסוק בתיקונו ויישובו של עולם ולא לשבות	(ח, כב) יום ולילה לא ישבותו
12.	החינוך ל"ת תנב סה"מ ל"ת קפב סמ"ג לאוין קלו סמ"ק צ'	מצוות בני נח: לא לאכול אבר מן החי	(ט, ד) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. ונכפל בפרשת ראה (דברים יב, כג) ולא תאכל הנפש עם הבשר.
13.	סמ"ג קסג	מצוות בני נח: איסור הרציחה חמור עד מאד וכולל הריגת עצמו	(ט, ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם
14.	עבד המלך על פי ב"ק צא, א	אסור לאדם לחבול בעצמו	(ט, ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש
15.	חנוך ל"ת לד סה"מ ל"ת רפט, סמ"ג לאוין קס סמ"ק פב, יראים קעה (רמח),	חיוב מיתה לשופך דמים	(ט, ו) שפך דם האדם באדם דמו ישפך כי בצלם אלהים עשה את האדם וכן כתוב (שמות כא, יב) מִכָּה אִישׁ וְמָת מוֹת יוֹמָת
16.	חינוך מ"ע א סה"מ מ"ע ריב	מצווה לפרות ולרבות (נכפלה בפרשת בראשית)	(ז, ז) ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה:

17.	סמ"ג	הוראות ודרכי מוסר שיש מהתורה והמצוות ללמוד	לדעת שיש ברית מהקב"ה עם הארץ להמשכיות קיומם ולא להביא עוד מבול להשחית הארץ וניתן על כך אות הקשת בענן	(ט, יא) ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם. ואת כל נפש החיה אשר אתכם וגו' והקמתי את בריתי אתכם והקמתי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממני המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ. וגו'. את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ:
18.	תועליות הרלב"ג		גנאי גדול הוא לשתות יין דרך שכרות	(ט, כ) ויחל נח איש האדמה ויטע כרם. וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה:
19.	תועליות הרלב"ג		אסור לאדם להסתכל בערוה וכ"ש בערוות אביו	(ט, כב) וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ.
20.	הוראות ודרכי מוסר שיש מהתורה והמצוות ללמוד	לדאוג לכבוד הבריות, לבסות העירום, ואיסור חמור לבזות אדם שנברא בצלם		(ט, כג) ויקח שם ויפת את השמלה ושימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו.
21.	הוראות ודרכי מוסר שיש מהתורה והמצוות ללמוד	מצוה על הבריות להתפזר בעולם וליישב את כל חלקיו בריבוי עמים וסגנונות ולא להתקבץ כולם במקום אחד (עיין 'אור החיים')		(יא, א) ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים: וגו' ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ. וגו' ויאמר ה' הן עם אחד ושפה אחת לכולם וזה החלם לעשות הבה נרדה ונבלה וגו'

בפרשת השבוע

דור המבול – זרעו של קין

נראה שעיקר המבול היה מצד זרעו של קין, וכמו שדרשו חז"ל על שמותיהן (ב"ר כג, ב) ויולד לחנוך את עירד וגו' אמר רבי יהושע בן לוי כולן לשון מרדות הן עירד עורדן אני מן העולם, מחויאל מוחן אני מן העולם מתושאל מתישן אני מן העולם. ונמצא שענשו של קין התקיים אז בכילוי זרעו במבול לאחר שבעה דורות.

ושם (כו, ז) אנשי השם א"ר אחא (איוב ל) בני נבל גם בני בלי שם ואת אמרת אנשי השם אלא שהשימו את העולם וכו' רבי לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר אנשים שנתפרשו שמותן למעלן דאמר ר"ב בן לוי כל השמות הללו לשון מרדות הן עירד עורדן אני מן העולם מחויאל מוחן אני מן העולם מתושאל מתישן אני מן העולם מה לי ללמך ולתולדותיו.

ועיין ברבינו בחיי (בראשית ה) בביאור עניין "בני האלוהים" כי על שם אמר "זה ספר תולדות אדם", ואף על פי שכבר הגיד הכתוב עד עתה תולדות רבות לקין, לא היו תולדותיו של אדם כי אם תולדות חוה מרוכב הנחש, הוא סמאל, והם: חנוך ועירד ולמך, ומהם חתומים בשם אל כשמות המלאכים, והם: מחויאל ומתושאל. ועל תולדות אלה של קין אמר הכתוב: ויראו בני האלהים את בנות האדם, כי היו "בני האלהים" לא בני אדה"ר, וע"ז דרשו רז"ל: (ב"ר כד, ו) זה ספר תולדות אדם, אלו תולדות אדם, ואין הראשונים תולדות אדם, ומה הן אלוהות. כי לכך קראן אלוהות לפי שכולן נולדו מקין שנולד מחוה מכאן אל נכר, והבן זה. ובריקאנטי הובא כל זה מפורש בשם הזוהר. וגם לפי פשוטו יש לבאר שבני קין נקראים בני האלוקים מטעם שדבקו בעצת הנחש שאמר והייתם כאלוקים.

והיינו כי זה עיקר תכונות קין והבל - קין על שם קניתי איש את ה', כלומר שהיא ראתה עצמה כמי שיצרה איש יחד עם ה', והשם הזה קבע לו תכונות של שלטון ורכושנות, כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ואת ה' רואה רק כנספח, "את ה'". ולכן לא הביא לקרבן מן הבכורות וחלביהן אלא מן הגרוע כי רואה את עיקר ההצלחה בעצמו.

ומצינו בהמשך הפרשה שקין וצאצאיו היו אנשי חיל יוצרים רבי פעלים, כמו שכתוב ויהי בונה עיר, וכן נכדיו - יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה, ויובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב, ותובל קין לוטש כל חרש נחשת וברזל.

ונראה שזה נובע מתכונות קין להיות קונה קניינים ויוצר בעולם. שיש בהם תכונות של יצירה ושלטנות ולכן הם בני האלוקים, החזקים והתקיפים בעלי כח אלוקות. ובסופו של דבר גרמו למבול, ע"י יצרם לרכוש הגיעו לגזל והשחתת העולם.

ואילו הבל הוא ההיפך הגמור, שמבטל כל קנייני העוה"ז "הבל הבלים הכל הבל". וגם זה אינו רצון ולכן נהרג משום שלא היה לו כח התנגדות לקין. ואפילו את קרבנו הביא כחיקוי. כי רצון ה' שיהיה לאדם רצון שלטון וקניין ובכל זאת ייחס זאת להקב"ה.

ו'שת' הוא היה ממוזג שיש בו נתינה וקבלת דבר ממשי, אבל מייחס את הקבלה שהיא מאת ה'. "כי שת לי ה' זרע אחר". נמצא שקין והבל ושת - קין תכונת השלטון מקבילה למידת הגבורה, הבל תכונת הביטול הגמור. שת תנועת התיקון שלטון מתוך הכרה והכנעה.

טבעי להיות יהודי

פרק מג: המצוות, הלכותיהן ודקדוקיהן

כפי שהתבאר, למרות שאנו מתאמצים למצוא טעם למצוות, מגמתנו היא להשיג תוכן ומשמעות אנושית שיש בכל מצוה, אולם אחרי ידיעת טעם המצווה והבנתה אזי המניע הסופי לקיום אינו הטעם שהשגנו והבנו בשכלנו, אלא בסופו של דבר אנו מבצעים את חוק המלך. אנו מבינים מדוע ציוה כן, אבל כשנישאל מה המניע שלנו לפעול הסיבה המוחלטת היא רק הציווי, כי אם אנו פועלים מחמת טעם המצוה, ומפאת הבנתנו העצמית כי נכון לעשות כן, אזי אנו פועלים כמתנדבים בצורה וולונטרית, מפני שזה מוצא חן בעינינו. וזו אינה הגישה שאנו רוצים לקיים מצוות. המניע התכליתי לעשיית מעשי המצוה היא שמיעה בקול ה'.

אנו פועלים כ"מצווים ועושים", המצוות הם חוב שאנו כפויים ומאולצים אליו, כמו שאמרו כפה עליהם הר כגיגית, אין המצוות מעשה נאה שאנו עושים מפני שהוא נאה, יחס כזה מקליש את תוקף ערכו של המעשה. המעשה צריך לבטא את מחויבותינו לעשייה, וזה רק מפני שאנו כפופים לצו עליון. בדרך דומה מסביר המהר"ל את הצורך בכפייה על קבלת התורה, שמתואר בחז"ל שהיתה למרות שעם ישראל קיבל אותם באהבה ואמר נעשה ונשמע, ומסביר שאת התורה צריך לקיים כדבר מחוייב והכרחי, ולא כדבר שעושים אותו כעשייה לא הכרחית.

וזוהי המשמעות במאמר חז"ל (ר"ה טז, א) 'למה תוקעים בשופר בראש השנה, למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו'. כלומר, שלמרות שבוודאי יש לנו הבנה בתוכן תקיעת שופר, ומותר וראוי לדרוש את הטעם, אולם אם שואלים 'למה', התשובה היא 'רחמנא אמר'. כי אף שאנו מבינים שזה ביטוי של המלכה ושמחה במלכות ה', אבל עדיין המניע למעשה זה, הוא ציווי ה'. מה שהאדם מבצע מיוזמתו בהתנדבות חסר בתוקף המשמעות שלו, זו פעולה אנושית בעלת ערך מועט, אולם כשהוא מקיים מצווה כמציית, הוא מתחבר לציווי עליון, והמעשה שלו הוא חלק מרצון המלך.

יש בזה משמעות למעשה, רגש העשייה המיוסד על העבדות והציות גורר אופן קיום שונה, והוא עניין דקדוקי המצוות שאין סוף להם, ורוב תורה שבע"פ עוסקת בהם, אלפי ואולי רבבות ספרים שחיברו גדולי מבררים את ההלכות לפרטי פרטים, בין בהלכות חמורות שיש בהם מיתות בית דין, בין בחיובים דרבנן והנהגות שקבעו חכמי הדורות, ועל זה אמרו (אבות פ"ב משנה ה) 'אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד', כי החסידות ויראת חטא בדת תורת ישראל, אין סוף עניינה בלב וברגש, אלא דווקא במעשה, והמעשים אינם שלמים, עד שיתקיימו בכל דקדוקיהם ופרטיהם. כי תכלית הבריאה שערכי האמת והקדושה יתממשו בקרקע המציאות, ולא יוותרו כרעיונות.

והעיקר בזה הוא הרעיון האמור, של ציות ושמיעה. כי הקיום המדוקדק והמוגדר בגבולות חקוקים כפי הציווי העליון, מביא את האדם למקום של קבלת הצו כעבד ממושמע, כלומר שאף שכוונת המצוות בתוכנה תיתכן גם בקיום שאינו מדויק, והרגשות וההבעות שמבקשים לבטא במעשי המצוות, נעשים גם אם מקיימים אותה בערך וגם אם המעשה או המקום או הזמן אינו בדיוק לפי הכללים. אולם מאחר שמעשי המצוות לא נועדו להביא תועלת ארצית כלשהי, אלא עיקרה היא לקיים רצון עליון, אזי הביטוי המלא לציות מוחלט הוא רק בקיום מדוקדק לפי הכללים המוכתבים בחוק המלך.

ותן טל ומטר לברכה

הגשם בארץ ישראל תופס מקום רב בתורה ובהלכה, מסכת שלימה הלא היא מסכת תענית עוסקת בנושא זה. הגשם בארץ ישראל אינו מציאות קבועה כמו התחלפות היום והלילה, את המפתח של גשמים השאיר הקב"ה בידו, וירידתם היא ביטוי לדרגתו הרוחנית עם ישראל ולהנהגת ה' עמם. אין זה חסרון באקלימה של הארץ, אלא שבח ומעלה שהתורה משבחת בה את ארץ ישראל, שזוהי תכונתה כארץ אלוקית. כנאמר בפרשת עקב – "כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק".

כלומר שארץ מצרים היא ארץ המרוחקת מקירבת ה', בוטחים על חילם וכוחם, הם דואגים לעצמם להשקאת שדותיהם ומנותקים מכל קשר למנהיג העולם. אבל ארץ ישראל היא ארץ בעלת תכונות מיוחדות: "והארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים". ועוד: "ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלוקיך בה, מרשית השנה ועד אחרית שנה". הגשם אינו סדיר, הוא לא קבוע כמו בארצות אירופה בהם יורדים גשמים ברוב עונות השנה השנה. בארץ ישראל הגשם נתון להשגחה אלוקית תמידית הבוחנת תדיר את דרגתם הרוחנית של עם ישראל. האם הם ראויים לגשם. הגשם בארץ ישראל תלוי בתפילות ובבקשות של עם ישראל, אנו עומדים ביד פרושה בתחנונים לבקש את סם החיים שלנו. כל טיפת גשם שיורדת היא תשובה חיובית לבקשתינו, ומתנה הבאה ישירות מידי ה' הקב"ה שענינו תמיד בארץ הקודש.

בשנים האחרונות החלו להתפרסם תחזיות שנתיות על החורף העתיד לבוא, התחזית מבוססת על "מודל אוקטובר", בחודש אוקטובר, אומרים המדענים, מתייצב משטר הרוחות המשפיע על חודשי הגשם העיקריים. אם כי אחוזי הצלחתם נמוכים למדי. הכישלונות בחיזוי המטאורולוגי השנתי אינו נובעים בהכרח מחוסר מקצועיות של המדענים. אלא נובעים גם מתכונותיה המיוחדות והאלוקיות של ארץ ישראל שעניי ה' אלוקים בה תמיד.

החיזוי השנתי אינו נוגד את התורה. חודש אוקטובר מוכר לנו בשם אחר. כן, "תשרי". בחודש זה אכן מתייצב משטר הרוחות המשפיע על כל השנה. משטר של כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג נידונין על המים, עיני ה' אלוקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה. בשמיני עצרת תפילת גשם.

בסופו של חודש החגים, כבר ניתן לראות תחזית. גם בגמרא ניתנת תחזית וכך אמרו במסכת יומא - במוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה: נוטה כלפי צפון עניים שמחין ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי שנה מרובין ופירותיהן מרקיבין. נוטה כלפי דרום עניים עצבין ובעלי בתים שמחין מפני שגשמי שנה מועטין ופירותיהן משתמרין. נוטה כלפי מזרח הכל שמחין כלפי מערב הכל עצבין.

זה מודל אוקטובר של חז"ל, בסופו של חודש תשרי קובעים בשמים כיצד תיראה השנה מבחינת הגשמים. אולם כך אמרו חז"ל במסכת ראש השנה: 'עיני ה' אלוקיך בה, עיתים לטובה עיתים לרעה. עתים לטובה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים גמורין בראש השנה ופסקו להם גשמים מועטים, לסוף חזרו בהן. להוסיף עליהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה. אלא הקדוש ברוך הוא מורידן בזמן על הארץ הצריכה להן הכל לפי הארץ. עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים גמורין בראש השנה ופסקו עליהן גשמים מרובין. לסוף חזרו בהן לפחות מהן אי אפשר שכבר נגזרה גזרה. אלא הקדוש ברוך הוא מורידן שלא בזמן על הארץ שאינה צריכה להן'.

כלומר, שבפסוק עצמו יש לכאורה סתירה. מצד אחד כתוב 'מראשית השנה עד אחרית שנה'. זאת אומרת שבתחילת השנה נקבע גורלה של השנה כולה. מאידך כתוב 'תמיד עיני ה' אלוקיך בה', שזה מלמד אותנו שלאורך כל השנה ישנה השגחה ודיון תמידי האם יושביה זכאים למתנת הגשמים וברכת השפע. ועל כך התשובה היא שאמנם בחודש תשרי נקבעת המגמה הכללית של השנה. הקב"ה מנהיג את העולם בדרך הטבע, והוא מסדר את מערכות הרוחות והאיזורים הברומטריים בצורה שתביא את הגשמים לפי מצב זכויותיהם ועבודת התשובה של ישראל בירח האיתנים. אולם עדיין יש מקום לשינויים מסויימים.

המשטר הכללי של הרוחות נקבע, הכיוון הכללי של זרימת השקעים הברומטריים מזרחה ועצמתן, ידוע. אך עדיין יכולים להיות שינויים מקומיים בכל שקע ושקע. מי שעוקב אחרי המידע הסינופטי שמועבר לציבור יכול לשמוע ששקע מסויים שהתקדם לעבר מזרח הים התיכון פנה פתאום צפונה. שקע אחר מגיע אך נחלש בדרכו מאד ובקושי מוריד גשם. אחר מוריד גשם בעצמה רבה בשעות מספר ומיד מוריד את מידות הקור לרמה נמוכה ויציבה קרה. כך שכבר לא יורד גשם. לפעמים

נוכחים בתופעה של 'מורידן שלא בזמן', על הארץ שאינה צריכה להם'. היו שנים שראינו שטפונות באיזורים קטנים כשכל הגשם נגרף לים תוך שעות ספורות. כך שתיתכן שנה שהתחזית הכללית (מודל אוקטובר) תצפה גשם רב אך למעשה התוצאה תהיה עלובה. ולא מחמת טעות, אלא שהכיון הכללי עדיין אינו מוכיח על הפרטים. כך מתנהלת לה ארץ ישראל הקדושה במשטר אלוקי מושגח אחוז במושכות של הקב"ה, הן בניהול השנתי והן בקביעה היומיומית.

